

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М. П. ДРАГОМАНОВА**

РОГОЗА ОЛЕКСІЙ СЕРГІЙОВИЧ

УДК 378.5.016:784.9(043)

**МЕТОДИКА РОЗВИТКУ МУЗИЧНОГО МИСЛЕННЯ МОЛОДШИХ
ШКОЛЯРІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ГРИ НА ГІТАРІ**

13.00.02 – «Теорія та методика музичного навчання»

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ – 2011

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Київському національному університеті культури і мистецтв.

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, доцент
ХИЖНА Ольга Петрівна,
Національний педагогічний університет
імені М.П. Драгоманова,
заступник директора Інституту педагогіки і психології;

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
РОСТОВСЬКИЙ Олександр Якович,
Ніжинський державний університет
імені Миколи Гоголя,
завідувач кафедри музичної педагогіки та хореографії;

кандидат педагогічних наук, доцент
РЕБРОВА ОЛЕНА ЄВГЕНІВНА,
Південноукраїнський державний педагогічний університет
імені К.Д.Ушинського,
заступник директора Інституту мистецтв

Захист відбудеться 12 січня 2011 р. о 16 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.08 у Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова, 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розісланий 10 грудня 2010 р.

**Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради**

А.В.Козир

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. В умовах розвитку світової культури ХХІ століття мистецька освіта України набуває нових рис та виходить на якісно новий рівень, маючи чітку тенденцію до удосконалення. Мистецька освіта дозволяє зберегти національні надбання народу, формувати культурний фонд нації. У цьому контексті варто зазначити, що лише у плеканні атмосфери потягу до Краси та Добра можна виховувати людину, яка володітиме почуттям власної гідності, соціальної відповідальності, цінуватиме духовні та матеріальні надбання, шануватиме індивідуальність кожної особистості, чутливої до навколишнього світу і буде здатною творчо збагачувати його, особливо в кризові й трансформаційні періоди суспільного розвитку, коли закономірно загострюється потреба у моральних орієнтирах, у виробленні стратегії мистецької освіти дітей і юнацтва на основі пріоритетів інтересів особистості, її внутрішнього світу.

Основні вектори розвитку мистецької освіти в Україні визначаються Законами України «Про освіту», «Про вищу освіту», актами президента України та Кабінету Міністрів України, Державною національною програмою «Освіта (Україна ХХІ століття)», Національною доктриною розвитку освіти України у ХХІ ст., іншими нормативно-правовими та нормативно-методичними актами, що регламентують діяльність системи вищої освіти у нашій країні.

У науково-методичній літературі проблема мислення дістала широке висвітлення. Вивченню поняття «мислення» приділяється особлива увага в працях філософів (В.Андрущенко, М.Грушевський, Г.Волинка, Е.Ільєнков, Г.Сковорода, П.Юркевич, В.Шинкарук, Т.Шелупахіна, С.Яворський та ін.), які розглядають мислення як пізнавальну, теоретичну діяльність, що існує як вища форма відображення навколишнього світу в уявленнях, судженнях, поняттях, умовиводах, спирається на знання, виражається за допомогою мовлення, нерозривно пов'язана з практичною діяльністю; фізіологів (Б.Ананьєв, О.Петришина, Є.Попова та ін.) та психологів (І.Бех, Л.Виготський, П.Гальперін, К.Ізард, О.Леонт'єв, С.Рубінштейн, О.Тихоміров, І.Цимбалюк та ін.), які досліджують цей феномен як цілісне, системне явище, яке має певну структуру та властивості; педагогів (М.Варій, В.Ортинський, В.Сухомлинський, В.Тюріна, О.Федоренко, М.Фіцула та ін.), які досліджують специфіку мисленневих процесів.

Психолого-педагогічні проблеми особливостей учнів молодшого шкільного віку висвітлювалися в працях В.Крутецького, В.Фрокліна, М.Шардакова та ін. Початкове навчання учнів гри на музичних інструментах вивчалось наступними дослідниками: А.Артоболевська, А.Ауер, Л.Баренбойм, А.Готсдінер, О.Деркач, Т.Єгерська та ін. Окремими науковцями підкреслюється важливість саме початкової ланки музичної освіти, на якій базується її основа. Творчому розвитку дітей присвятили свої роботи М.Барінова, Т.Казакова, М.Межієва, В.Моляко, В.Холоденко та ін.

Дослідженню поняття «музичне мислення» присвячено роботи таких науковців як В.Бобровський, І.Ботвінов, Є.Герцман, Л.Дис, О.Іванова, Є.Орлова та ін. Науковці розуміють музичне мислення як переживання виразної сутності художнього образу, розуміння принципів матеріального конструювання звукової

тканини, вміння втілити цю єдність у вольовому акті творчості (створюванні чи інтерпретації музики). Музичне мислення тісно пов'язане із сприйманням музики і забезпечує усвідомлене, аналітичне, чуттєво-емоційне та оцінне освоєння твору. Разом з тим, виконуючи у сприйманні музики роль своєрідного «інтелектуального механізму», музичне мислення є основною рушійною силою виконавської і безпосередньо творчої діяльності.

Вкрай важлива проблема музичного мислення висвітлювалася в дослідженнях фахівців з музичної естетики (М.Овсянніков, П.Соболев, П.Трофімов, С.Уланова, В.Шестаков та ін.), музичної педагогіки (О.Апраксіна, Л.Арчажнікова, Н.Ветлугіна, Д.Кабалевський, Г.Коган, В.Натансон, Ю.Тюлін та ін.), музичної психології (Л.Бочкар'єв, В.Петрушин, Г.Тарасов, Б.Теплов, Г.Ципін та ін.), музикознавства (Б.Асаф'єв, М.Арановський, М.Бонфельд, Н.Дяченко, О.Ільченко, Ю.Цагареллі та ін.).

Вивчення феномену сприймання музики як основи музичного мислення знайшло відображення в працях Ю.Алієва, Н.Гродзенської, О.Костюка, С.Назайкінського, В.Остроменського, О.Ростовського та ін. Логічна сторона музичного мислення висвітлена в наукових роботах з аналізу музичних творів таких авторів: М.Бонфельд, Р.Лаул, Л.Мазель, В.Медушевський, І.Пясковський, С.Шип та ін. Обов'язкова наявність розвиненого музичного слуху як особлива умова розвитку музичного мислення підкреслюється в працях В.Белобородової, І.Гейнрікса, С.Оськіної та ін.

Незважаючи на тривалий час дослідження феномену музичного мислення, залишається, на жаль, чимало проблем, які потребують наукового обґрунтування.

У початкових музичних навчальних закладах домінує «концертно-виконавський» нахил, який призводить до появи так званих «однобічних музикантів», у яких не розвинені такі якості, як музичне сприйняття, музичне мислення в цілому; їхні вміння, навички і знання є поверховими, а музичні здібності — недостатньо розвиненими. Подібне навчання з частковим залученням інтелектуального потенціалу учнів сприяє згасанню ініціативності, самостійності, творчості дітей, що негативно відбивається на їхньому музичному розвитку. Окрім дефіциту відповідної методичної літератури, майже відсутній музичний репертуар для початкового етапу навчання гри на струнних інструментах, у тому числі й для гітари, яка є дуже привабливим музичним інструментом сьогодення.

Одними з перших видатних композиторів, виконавців та педагогів, які створили свою «Школу гри на шестиструнній гітарі», були іспанець М.Каркассі та італієць Ф.Каруллі (XIX ст.). Визначною віхою в процесі розвитку гітари стала поява «Раціональної школи гри на гітарі» видатного іспанського педагога і композитора Е.Пухоля (поч. XX ст.), який на принципах техніки Ф.Таррегі систематизував і детально виклав методику технічної підготовки гітариста. Пізніше російські педагоги-композитори (П.Агафшин, П.Вещицький, О.Іванов-Крамської, Є.Ларічев, В.Сазонов та ін.), а потім українські (В.Грищенко, В.Доценко, В.Козлін, І.Кузнецов, А.Лазарева, В.Манилов, М.Михайленко, А.Шевченко та ін.) створювали нові методики навчання гри на гітарі, якими багато хто користується і в наш час. Проте на сьогодні потрібно, враховуючи фактор сучасності, розробляти методичні системи розвитку не лише виконавської майстерності, але й музичного мислення,

особливо на початковому етапі навчання, адже гра на музичному інструменті — це, перш за все, мисленнєвий процес.

На наш погляд, стимулом розвитку музичного мислення молодших школярів є необхідність подолання суперечностей між:

- новими соціальними потребами у створенні національної системи мистецької освіти у контексті гуманістичної парадигми та недостатньою підготовленістю учителів музики до вказаних процесів;
- потребами початкових музичних навчальних закладів у розробці нових методичних підходів і реальним станом музичного навчання молодших школярів;
- наявністю історичного досвіду розвитку музичного мислення учнів молодшого шкільного віку та його недостатньою затребуваністю у навчально-виховній роботі початкових музичних навчальних закладів;
- існуючими науковими напрацюваннями щодо розвитку музичного мислення і недостатньою розробленістю відповідного методичного забезпечення.

Недостатня розробленість проблем розвитку музичного мислення учнів на початковому етапі навчання гри на гітарі при нагальній потребі в розв'язанні зазначеної проблеми обумовили вибір теми дисертаційного дослідження *«Методика розвитку музичного мислення молодших школярів у процесі навчання гри на гітарі»*.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Ця дисертація входить до плану наукових досліджень Київського національного університету культури і мистецтв і є складовою комплексної наукової теми кафедри музичного мистецтва «Теоретико-методичні та творчо-виконавські засади розвитку особистості в сфері музичного мистецтва», згідно з цільовою комплексною програмою культурологічних досліджень КНУКіМ «Трансформаційні процеси в культурі і мистецтвах України» (№ 0107U009539). Тема дисертаційного дослідження була затверджена Головною вченою радою Київського національного університету культури і мистецтв (протокол № 3 від 9 грудня 2006 р.) і Радою з координації наукових досліджень у галузі педагогіки і психології АПН України (протокол № 1 від 23 січня 2007 р.).

Мета дослідження полягає у розробці, теоретичному обґрунтуванні й експериментальній перевірці методики розвитку музичного мислення молодших школярів у процесі навчання гри на гітарі.

Об'єкт дослідження — процес розвитку музичного мислення молодших школярів.

Предмет дослідження — педагогічні умови та методика розвитку музичного мислення молодших школярів у процесі навчання гри на гітарі.

Завдання дослідження:

- уточнити сутність поняття «музичне мислення», визначити його структуру, конкретизувати поняття «музичне мислення молодших школярів»;
- виявити педагогічні умови, завдяки яким забезпечується ефективність процесу розвитку музичного мислення учнів початкових музичних навчальних закладів;
- визначити критерії, їх показники та рівні розвитку музичного мислення молодших школярів;

- розробити й експериментально перевірити методику розвитку музичного мислення учнів початкових музичних навчальних закладів у процесі навчання гри на гітарі;
- розробити методичні рекомендації для викладачів початкових музичних навчальних закладів з метою впровадження цієї методики.

Методологічною та теоретичною основою дисертаційного дослідження стали: філософські концепції про природу людського мислення; положення музичної естетики про зародження та поступовий розвиток музичного мислення; провідні положення музикознавства, музичної психології та музичної педагогіки щодо формування музичного мислення, створення відповідних умов якісного навчання та виховання молодших школярів; наукові висновки праць з логіки, соціології, фізіології, в яких розглядалася тема провідної ролі інтелекту в діяльності людини; психолого-педагогічні положення про особливості молодшого шкільного віку; наукові твердження педагогів-гітаристів, в яких висвітлено стан розвиненості гітарного мистецтва не тільки в минулому, але і в сучасних умовах.

Методи дослідження. В ході наукового дослідження для отримання та опрацювання необхідних даних було використано наступні методи:

теоретичні — аналіз літератури з філософії, психології, фізіології, логіки, естетики, педагогіки, музикознавства, в якій висвітлюється проблема дослідження; порівняння існуючих методик навчання гри на гітарі, синтезу та узагальнення існуючих концептуальних положень щодо розвитку музичного мислення;

емпіричні — анкетування, опитування, оцінювання педагогічного зрізу знань, бесіди, спостереження, педагогічний експеримент (констатувальний та формувальний);

статистичні — опрацювання отриманої інформації, графічне відображення динаміки розвитку музичного мислення, доведення ефективності результатів педагогічного експерименту.

Організація дослідження. Дослідження проводилося у три етапи протягом 2006-2010 років.

На першому етапі (2006-2007) було проаналізовано літературу з філософії, психології, естетики, педагогіки, фізіології, логіки, соціології, мистецтвознавства, музичної психології, музичної педагогіки, розглянуто аспекти досліджуваної теми. Також було вивчено стан розвиненості відповідного психолого-педагогічного напрямку в Україні та за її межами; визначено об'єкт, предмет, мету і завдання дисертаційного дослідження.

На другому етапі (2007-2009) було проведено констатувальний експеримент, мета якого полягала у діагностиці рівня розвиненості музичного мислення учнів початкових музичних навчальних закладів, розроблено методику за темою наукового дослідження та розпочато експериментальну перевірку обґрунтованої методичної системи розвитку музичного мислення молодших школярів у процесі навчання гри на гітарі.

На третьому етапі (2009-2010) було продовжено перевірку розробленої методики у процесі формувального експерименту, здійснено узагальнення та систематизацію результатів дослідно-експериментальної роботи, підрахунок та опис

статистичних даних; були підведені підсумки наукового дослідження та підготовлені відповідні методичні рекомендації.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що дисертантом уперше:

- уточнено сутність і зміст поняття «музичне мислення», що вплинуло на ефективність розроблення та впровадження методики розвитку музичного мислення молодших школярів;
- розроблено й експериментально перевірено методику розвитку музичного мислення молодших школярів у процесі навчання гри на гітарі;
- визначено критерії, їх показники та рівні розвиненості музичного мислення учнів початкових музичних навчальних закладів, що дозволило удосконалити методи роботи з дітьми для досягнення позитивного результату в процесі музичного навчання;
- визначено етапи розвитку музичного мислення молодших школярів;
- виявлено педагогічні умови, завдяки яким забезпечується ефективність процесу розвитку музичного мислення молодших школярів у процесі навчання гри на гітарі;

Подальшого розвитку дістали ідеї розвитку музичного мислення молодших школярів у процесі інструментальної підготовки.

Практичне значення дослідження полягає: у створенні методичних рекомендацій для викладачів початкових музичних навчальних закладів з метою впровадження цієї методики у процес навчання; у розробці та впровадженні в навчальний процес музичних шкіл та шкіл мистецтв методичних рекомендацій «Розвиток музичного мислення учнів початкових музичних навчальних закладів»; у розробці спецкурсу «Музичне мислення: історичний розвиток, сутність, аспекти». Матеріали дослідження можуть використовуватись у роботі мистецьких навчальних закладів.

Апробація та впровадження результатів дисертаційного дослідження. Основні положення, методичні рекомендації і результати дослідження висвітлювалися у доповідях автора на:

- науково-практичних конференціях: Всеукраїнській науково-практичній конференції «Трансформаційні процеси в сучасній українській культурі» (Київ, 2007р.), Всеукраїнській науково-практичній конференції «Академічне народно-інструментальне мистецтво України: проблеми збереження та розвитку в сучасній соціокультурі» (Кіровоград, 2008р.), Всеукраїнській науково-практичній конференції «Сучасна мистецька освіта: проблеми, технології, перспективи» (Ніжин, 2008р.), Всеукраїнській науково-практичній конференції «Культура ХХІ століття: стан, проблеми, перспективи» (Рівне, 2008р.), Всеукраїнській науково-практичній конференції «Проблеми збереження та розвитку академічного народно-інструментального мистецтва України» (Кіровоград, 2009р.), Всеукраїнській науково-практичній конференції «Мистецька освіта ХХІ століття: теорія і практика» (Київ, 2009р.), щорічних звітних науково-практичних конференціях викладачів НПУ імені М.П.Драгоманова (Київ, 2006-2010).

- засіданнях кафедри музичного мистецтва Київського національного університету культури і мистецтв, гітарної секції Чернігівського музичного училища ім. Л. Ревуцького, відділів народних інструментів міської школи мистецтв та музичної школи № 1 ім. С.Вільконського м. Чернігова.

Основні положення дисертаційного дослідження впроваджено у навчально-виховний процес міської школи мистецтв м. Чернігова (довідка № 4 від 19.01.2010р.), Чернігівської музичної школи № 1 ім. С.Вільконського (довідка № 2 від 25.01.2010р.). Матеріали розроблених методичних рекомендацій використовувались при проведенні практичних та лабораторних занять зі студентами Мелітопольського державного педагогічного університету імені Б.Хмельницького (довідка № 06/1657 від 21.09.2009р.) та Чернігівського інституту мистецтв та менеджменту культури Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв (довідка № 169 від 01.03.2010р.).

Публікації. Результати дослідження висвітлено у дев'яти одноосібних публікаціях, чотири з яких – у наукових фахових виданнях, затверджених ВАК України.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (281 позиція, з яких 7 – іноземними мовами). Загальний обсяг дисертації становить 267 сторінок, з них 207 сторінок основного тексту. Робота містить 9 таблиць, 15 рисунків, що разом з додатками становить 36 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** подано загальну характеристику роботи, обґрунтовано актуальність проблеми дослідження, зазначений зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; визначено об'єкт, предмет, мету, завдання дослідження; наведені методологічна, теоретична основи дисертації та методи наукової роботи; зазначено експериментальну базу дослідження, наведено відомості про організацію дослідної роботи, зазначені її наукова новизна та практичне значення; наведена інформація про апробацію та впровадження результатів дисертаційного дослідження.

У **першому розділі** — *«Теоретичні основи розвитку музичного мислення молодших школярів»* — проаналізовано літературу з філософії, естетики, психології, фізіології, логіки, педагогіки, музикознавства, в якій розглядаються поняття *«розвиток»*, *«мислення»*, *«музичне мислення»*. Ретроспективний аналіз наукових джерел дозволив констатувати, що основним способом буття особистості є розвиток, який виражає основну потребу людини як універсальної родової істоти – постійно виходити за свої межі, досягати можливої повноти втілення в індивідуальній формі своєї родової сутності. Особистість постійно екстраполює себе в своє майбутнє, а своє віддалене майбутнє проектує на своє сьогодення. Бажання свого майбутнього і є бажання розвитку. Майбутнє існує як спрямованість розвитку особистості і переживається людиною як пристрасне прагнення до своєї мети та ідеалів, як бажання виразити себе у певній діяльності, як тяга до збагачення ціннісно-сміслового простору власного життя оціночними позиціями і унікальними

поглядами на світ інших людей. Сфера істинного буття людини як особистості – це сфера її виходу за межі себе.

Стабільність, стійкість поєднуються у психологічній організації особистості з дивовижною гнучкістю, безперервним збагаченням сфери її потенцій, з величезними компенсаторними резервами, з можливостями перебудови, взаємозамінності, взаємодоповнення. І стійкі стани особистості, і сформовані риси, і узагальнені емоційно-ціннісні ставлення до світу, навіть перебуваючи у латентному вигляді, мають процесуальний, динамічний характер. Їм властивий функціональний розвиток зі своїми мікрофазами і мікростадіями, що переходить на певному етапі у розвиток структурний.

У міру розвитку особистості зростає цілісність, інтегративність її психологічної організації, посилюється взаємозв'язок різних властивостей і характеристик, накопичуються нові потенції. Відбувається розширення і, головне, поглиблення зв'язків особистості з навколишнім світом, суспільством, іншими людьми. Саме таке поглиблення, багаторівневість і системність ціннісно-смислових відношень людини до світу, що реалізуються в її творчій діяльності, спілкуванні, активному спогляданні, естетичному переживанні, – один з важливих критеріїв прогресивного розвитку особистості. Але розвиток особистості, в якому б напрямку він не йшов, – це не те, що з особистістю «відбувається»: особистість – це суб'єкт свого власного розвитку, постійно знаходиться в пошуку і побудові тих видів діяльнісного ставлення до світу, в яких можуть найповніше проявитися і розвинутися унікальні потенції конкретного індивіда.

Положення про те, що розвиток – основний спосіб існування особистості, можна виразити так: соціальне і психічне становлення особистості не обмежене якимись певними відрізками часу. Воно здійснюється на всіх етапах життєвого шляху людини. Період зрілості не може розглядатися як кінцевий стан, до якого спрямовано розвиток і яким воно завершується. Навпаки, чим більш зрілою в соціальному і психологічному сенсі стає особистість, тим більше зростає її здатність до подальшого розвитку.

Філософський аспект розгляду проблеми висвітлив «мислення» як процес опосередкованого й узагальненого пізнання предметів і явищ об'єктивної дійсності в їх істотних властивостях, зв'язках і відносинах. Поняття «музичне мислення» ми розглядаємо як пізнавальний процес, спрямований на смислове осягнення, емоційне та раціональне відтворення музичних творів, втілення творчих ідей у виконавську практику.

У результаті узагальнення отриманих теоретичних даних *розвиток музичного мислення молодших школярів* ми розглядаємо як складний багатофункціональний процес оволодіння цілим спектром музично-виражальних засобів, виконавських навичок; вміння сприймати музичний матеріал та відтворювати задум композитора у власній свідомості через уявлення, асоціації; усвідомлення форми і змісту музичних творів через збагачення досвіду спілкування з музичним мистецтвом, передача музичної інформації слухачеві шляхом інтерпретації музичного твору, створення власних творчих доробок. Розкрито структуру розвитку музичного мислення молодших школярів, яка включає наступні компоненти: когнітивний, мотиваційний, емоційний, операційний, творчий.

Когнітивний компонент характеризується прагненням індивіда до пізнавальної діяльності, сформованим інтелектуальним потенціалом, постійним накопиченням музично-теоретичного та загально-естетичного тезаурусу. Також цьому компоненту притаманні наступні вміння: цілеспрямований пошук нової інформації, відбір найбільш корисних даних, засвоєння необхідних знань та застосування їх на практиці. Когнітивний компонент включає в себе цілий комплекс знань, притаманних музичному мистецтву: музично-теоретичні, естетичні, музично-творчі тощо.

Пізнавальний процес тісно пов'язаний з умінням індивіда користуватися мисленнєвими операціями, умінням максимально зосереджувати увагу на потрібному об'єкті, виявляти творчу уяву. Величезну роль також у цьому процесі відіграє комунікативна складова, завдяки якій налагоджується контакт між учнем і педагогом, викладачем і батьками, виконавцем і слухачами. Загальновідомо, що однією з основ інформаційного обміну між людьми є вербальна комунікація, яка дозволяє отримати інформацію безпосередньо від її джерела. У цьому випадку налагоджений психологічний контакт, емоційний фактор позитивно впливають на осягнення та засвоєння нового матеріалу.

Мотиваційний компонент визначає ефективність пізнавальної, музично-творчої діяльності та має величезний вплив на якість навчання. У його основі лежать мотиви, інтереси, потреби тощо, які активізують будь-яку діяльність індивіда. Також мотиваційний компонент обумовлює прагнення людини до досягнення цілей, що є обов'язковою умовою успішної навчальної роботи.

В основі поведінки людини лежить «рефлекс мети» – прагнення досягнути певного результату. Для цього необхідна власна психологічна установка: не зупинятися на досягнутому, не боятися труднощів і поважати, оцінювати отримані знання і уміння з позицій досягнення мети. Звичайно, дуже велику роль тут відіграє розвинена вольова складова характеру індивіда, адже її слабкість унеможливило отримання позитивних результатів. Також слід наголосити, що саме завдяки цій складовій стає можливим довершений концертний виступ, вольовий акт творчості.

Емоційний компонент є показником певного світу відчуттів людини і дуже чітко відображає чуттєву сутність музиканта.

Будь-які інтелектуальні операції у більшості випадків мають яскраве емоційне забарвлення – почуття відіграють дуже важливу роль в структурі розвитку мислення молодшого школяра. Звичайно, у сфері музичної свідомості відбуваються тотожні процеси. Розуміння учнем музичного твору, його форми і змісту, дає можливість підсилити відповідне естетичне переживання, відчутти усю внутрішню красу музичного образу, отримати насолоду від прослуханої або виконаної музики. Але тут існує і зворотній зв'язок, який обумовлює розкриття усієї глибини музичного матеріалу та його закономірностей завдяки пробудженню емоційно-чуттєвої сфери під час виконавського процесу.

Операційний компонент у структурі музичного мислення молодшого школяра включає такі логічні операції: порівняння, аналіз, синтез, абстракція, узагальнення, конкретизація тощо.

Порівняння розкриває відношення тотожності та відмінності речей, об'єктів тощо. Крім того, результатом порівняння може стати класифікація, яка нерідко виступає як первинна форма теоретичного і практичного пізнання.

Більш глибоке проникнення в суть речей вимагає розкриття їхніх внутрішніх зв'язків, закономірностей та істотних властивостей. Воно виконується за допомогою аналізу та синтезу: а) аналіз — це операція уявного чи практичного розчленування явища або предмета на складові його елементи; б) синтез виступає побудовою цілого із аналітично заданих частин. Аналіз і синтез звичайно здійснюються разом, сприяють більш глибокому пізнанню дійсності. Теоретичний, практичний, образний і абстрактний інтелект в своєму формуванні зв'язані з удосконаленням операцій мислення, перш за все аналізу, синтезу та узагальнення.

Абстракція — це операція виділення певної сторони (аспекту) явища, яка в дійсності як самостійна не існує. Абстрагування виконується для більш докладного вивчення явищ, як правило, на основі попередньо проведених аналізу і синтезу.

Узагальнення виступає як поєднання істотного в предметі (попередньо відокремленого, отриманого шляхом абстрагування). Через це істотне в конкретному предметі узагальнення зв'язує його з цілим класом предметів і явищ. Результатом операції узагальнення виступає поняття. Конкретизація, в свою чергу, виступає як операція, протилежна узагальненню.

Окрім розглянутих операцій, слід також підкреслити окремі форми продуктів мислення, які відіграють відповідну роль в операційному компоненті: поняття (одна із форм уявного узагальнення), судження (висловлювання, яке містить певну думку), умовивід (серія логічно зв'язаних висловлювань, з яких виводиться нове знання), визначення понять (система суджень про деякий клас предметів або явищ, яка виділяє найбільш загальні їх ознаки), індукція і дедукція (логічні умовиводи від часткового до загального та від загального до часткового відповідно).

Творчий компонент передбачає здатність молодших школярів до художнього втілення власних творчих знахідок у інструментально-виконавській діяльності, а також самостійність у творчих проявах. Особливу роль в ефективному розвитку цього компоненту відіграють творчі уявлення, які дозволяють індивіду закріпити в пам'яті певні музичні образи, створити відповідну базу засобів технічного розвитку, відчувати емоційну сторону під час сприймання, виконання чи створення музики. Творчі уявлення дають змогу розвиватися внутрішньому слуху музиканта-виконавця, який, в свою чергу, допомагає виходити на інші ступені розвитку музичного мислення. Своєрідним виявленням креативності розвитку мислення молодших школярів виступають уявлення більш високого рівня, що дозволяють індивіду відтворювати деякі елементи мелодичного, гармонічного, ритмічного або іншого малюнку; створювати партії для дуетів, тріо, ансамблів; працювати з нотними партитурами оркестрів та хорових колективів.

У контексті повноцінної музично-інтелектуальної діяльності особистості ми підкреслюємо обов'язкову необхідність пропорційного поєднання емоційного та логічного начал для покращення навчального процесу.

У **другому розділі** — *«Науково-методичні засади розвитку музичного мислення молодших школярів у процесі інструментальної підготовки»* відображено проблеми розвитку музичного мислення учнів-гітаристів молодшого шкільного віку

в процесі виконавської практики на сучасному етапі, визначено педагогічні умови розвитку музичного мислення учнів початкових музичних навчальних закладів у теорії та методиці навчання гри на гітарі.

У розділі наголошується на історичних передумовах сучасної постановки рук та звуковидобування учня-гітариста, величезному внеску українських дослідників у формування національної гітарної школи. Окремо підкреслено роль обміну педагогічним досвідом між вітчизняними та зарубіжними гітаристами, який став можливим завдяки поширенню міжнародних зв'язків. Також зазначено позитивний вплив європейської якості звуку на розвиток гітарного мистецтва в Україні. Особлива увага приділена збільшенню кількості конкурсів різного ґатунку, міжнародних фестивалів гітарної музики, майстер-класів українських та зарубіжних педагогів-гітаристів. Було наголошено на ролі цих мистецьких заходів у розвитку складових музичного мислення учнів, розширенню їхнього світогляду.

Визначено педагогічні умови, які сприяють розвитку музичного мислення учнів. Серед них варто виокремити наступні: *когнітивний* компонент – забезпечення учня необхідним навчальним матеріалом, надання можливості втілення набутих знань і навичок у практику, розвиток самостійності у пізнавальному процесі; *мотиваційний* компонент – побудова викладачем уроку в формі гри чи музичної казки; вміння педагога подавати складний навчальний матеріал у простому вигляді; наведення вчителем цікавих прикладів після отримання учнем нової інформації; прояви власної щирої зацікавленості викладача до навчального предмету, який він викладає; *емоційний* компонент – збагачення чуттєвої сторони характеру дітей, збільшення обсягу їхніх уявлень про навколишній світ музики, розширення художньої картини світу; *операційний* компонент – навчання учнів операціям і способам розумових дій, заохочення розумової діяльності, допомога учневі в процесі втілення цих операцій у практику; *творчий* компонент — значна розвиненість музичних здібностей індивіда, надання учню можливості самостійно інтерпретувати музичний твір, розвиток творчої ініціативи особистості. Зазначені умови сприяють досягненню певного рівня розвиненості усіх компонентів музичного мислення, які забезпечують повноцінний музичний розвиток учня.

У **третьому розділі** — «*Експериментальне дослідження методики розвитку музичного мислення молодших школярів*» визначено критерії, їхні показники та проведено діагностування рівнів розвиненості музичного мислення учнів молодшого шкільного віку, наведені результати констатувального експерименту. Проведення цього експерименту ґрунтувалося на теоретичних положеннях, розглянутих у першому розділі.

Пізнавально-пошуковий критерій відображає ступінь теоретичної обізнаності учня, його пізнавальної активності, рівень розвиненості музично-пізнавальних здібностей індивіда. Показниками цього критерію визначено: рівень загальних знань, вмінь та навичок, розуміння їх практичної значущості; темп навчальної діяльності; гнучкість та оперативність мислення учня; спостережливість, здатність до синтезу та узагальнення; розвиненість музичної пам'яті та її оперативність; задоволення від пізнання.

Мотиваційно-спонукальний критерій музичного мислення характеризує наявність стійких пізнавальних інтересів молодших школярів, бажання досягти

ситуації успіху. Показниками цього критерію є: зацікавленість заняттями з музики, підвищений інтерес до музично-творчої діяльності, усвідомлене ставлення до мети музичного навчання та прагнення отримати відповідні результати.

Емоційно-вольовий критерій виявляє міру здатності молодших школярів до емоційної реакції на конкретні ігрові ситуації, уміння емоційно реагувати на зміст конкретного художнього образу, що склався під час прослуховування музичного твору. Основні показники зазначеного критерію: емоційна виразність виконання музичного твору, здатність до співпереживання з виконавцем під час слухання музики.

Операційно-діяльнісний критерій характеризує ступінь розвиненості розумових дій індивіда, застосування отриманих знань на практиці, розширення музичного світогляду. Показники даного критерію: знання специфіки музично-виконавської діяльності, диференціація звукового потоку, володіння необхідними мисленнєвими операціями та вміння користуватися ними.

Креативний критерій відображає міру самостійності в інтерпретації музичного твору, міру здатності до пошуку нових варіантів відтворення музичного матеріалу, появу творчих уявлень, що дозволяють створити та закріпити в пам'яті певні музичні образи. Показниками цього критерію визначено: здатність вільного переходу від репродуктивної до творчої музичної діяльності, вияв постійного прагнення до створення оригінальної інтерпретації музичного твору, імпровізаційності виконання та створення власних творчих доробок.

Результативність поєднання усіх компонентів музичного мислення забезпечує цілий спектр взаємозв'язків, що вкрай необхідні для налагодження якісного навчального процесу. За умови зберігання тісного зв'язку між усіма відповідними складовими, збереження потрібних пропорцій між ними, планомірного розвитку музичних та розумових здібностей індивіда можливе досягнення високого ступеню розвиненості музичного мислення.

На основі визначених критеріїв та показників, було зазначено три рівні розвиненості музичного мислення молодших школярів: достатній, середній та низький.

Достатній рівень передбачає наступне: 1) учень має достатньо високий рівень мотивації, виявляє інтерес до музичної діяльності, але його пізнавальна активність потребує стимулювання з боку вчителя; учень усвідомлює себе суб'єктом дидактичних відношень вчитель-учень, знає та використовує власні права і можливості вибору в процесі навчання, вміє бути відповідальним; 2) має достатньо ґрунтовні знання, розуміє основні поняття; також вміє пояснити, які знання йому потрібні для вирішення певної проблеми; 3) має розвинені музичні здібності та працелюбність; виявляє старанність та наполегливість в оволодінні певними прийомами гри на гітарі; 4) в учня спостерігається працелюбність, вміння сприймати музику, використовувати засоби музичної виразності за порадою викладача; зазвичай такий учень досить впевнено почуває себе під час публічного виступу; 5) учень має достатній рівень теоретичної та практичної підготовки; володіє навичками аналізу звукового втілення музичного твору, диференціації засобів музичної виразності; вміє рахувати вголос та грати ритмічно тощо; 6) учень робить спроби за допомогою викладача інтерпретувати музичний твір; вміє певною

мірою створювати художній образ та під час виступу передавати емоції слухачеві; виявляє певні здібності до створення власної музики.

Для *середнього рівня* характерні такі ознаки: 1) стійкий інтерес до навчання гри на гітарі; 2) середні музичні здібності та помірна працелюбність; учень виступає в якості об'єкта навчання; недостатній розвиток пізнавальних процесів; повільний темп навчальної діяльності; 3) навчальна мотивація досить низька, переважний вплив має емоційна група методів стимулювання; переважає інтерес до зовнішніх результатів процесу навчання; 4) досить пасивне ставлення до музичного мистецтва взагалі, але можливість поступового розвитку сприймання музики; 5) середня теоретична підготовка; достатньо складний процес усвідомлення необхідності грати в повільному темпі та рахувати вголос; досить низька активність мисленнєвих дій; 6) зазвичай репродуктивна музична діяльність, потреба в допомозі викладача, проте існування можливості виходу на певний творчий рівень; середня ініціативність та активність.

Учні, що мають середні музичні здібності (а таких дітей переважна більшість), в основному досягають певних успіхів у навчанні лише завдяки копіткій праці. Вони досить повільно вчать музичний матеріал та не дуже впевнено почувають себе під час публічних виступів. Але якщо викладач зміг розкрити таку особистість, зацікавити її, розвинути в ній все найкраще, то ця дитина може досягти певних успіхів у навчанні: відкрити для себе світ музики, почати розуміти певні музичні твори, підбирати на слух простий акомпанемент та нескладні мелодії, відчувати задоволення від почутої або виконаної музики.

Необхідно підкреслити роль педагога у вихованні таких дітей, оскільки фактично вчитель допомагає дитині повірити в себе, знайти потрібний шлях, зрозуміти роль мистецтва у житті. Звичайно, викладачеві доведеться докласти багато зусиль, щоб відбулися певні зрушення в цьому процесі. Але найбільша кількість вдячних учнів, які потім все життя ставляться з повагою до вчителів, походить саме з цієї категорії дітей.

Низький рівень передбачає: 1) відсутність бажання та здатності реалізовувати себе через музичну діяльність, низький рівень пізнавальної активності, майже повна відсутність мотивації до навчання; 2) посередні музичні здібності; 3) невеликі за обсягом загальні знання та слабка теоретична підготовка; майже повністю відсутня мисленнєво-операційна діяльність; 4) недостатній розвиток психічних функцій; емоційна пасивність та повна відсутність ініціативності в навчальному процесі; відсутність готовності до сприймання нового музичного матеріалу; 5) низький темп навчальної діяльності; 6) репродуктивний тип навчальної діяльності. Здебільшого учні з низьким рівнем розвитку музичного мислення можуть лише слухати музику, часто зовсім не розуміючи її, а домашнє завдання виконувати лише тому, щоб не отримати негативну оцінку. Але викладач повинен вміти працювати з такими дітьми, оскільки кожна дитина — це особистість, що має право на якісну початкову музичну освіту. Педагогу необхідно індивідуально підходити до кожного такого учня, враховуючи його певні особливості; ставити перед ним такі завдання, з якими він зможе впоратися і відчувати задоволення від навчання.

Проведена в ході констатувального експерименту діагностика рівнів розвиненості музичного мислення молодших школярів дозволила обирати

відповідні методи роботи для досягнення позитивного результату в процесі апробації авторської методики розвитку музичного мислення учнів початкових музичних навчальних закладів.

Створення поетапної методики відбувалося у три етапи під час проведення формувального експерименту, метою якого була перевірка ефективності авторської методики: *орієнтаційний, пізнавально-розвивальний та творчо-самотійний*.

Перший (орієнтаційний) етап охоплював початковий період навчання учнів, який охарактеризований розвитком музичного сприймання учня та його інтересу до музичної діяльності, створенням умов для активізації пізнавальних процесів дитини, становленням музичного мислення паралельно із набуттям технічних навичок гри на гітарі. Відповідно до цього було застосовано такі *традиційні* методи музичного навчання: розповідь, бесіда, виконання музичних завдань; *інноваційні методи*: аналогії (пряма, фантастична, емпатійна), збудження інтересу, активізації пізнавальної активності, вербального опису музичних творів; ігрові методи.

Другий (розвивально-оцінний) етап був зорієнтований на розвиток емоційного та операційного компонентів музичного мислення, у зв'язку з чим особлива увага приділялася розвитку мисленнєвих операцій, емоційно-чуттєвої сфери, логічному усвідомленню музичного матеріалу, удосконаленню навичок виконавської практики.

Під час проведення цього етапу було використано такі інноваційні методи навчання: аналізу та синтезу музичного твору; порівняння за контрастом та аналогією; встановлення зв'язків між музичним образом і засобами виразності, диференціації звукового потоку, створення образних асоціацій, метод театралізації інструментальних музичних творів, вольової підготовки до концертного виступу.

Третій (творчо-самотійний) етап було пов'язано з розвитком творчого компоненту музичного мислення, переходу учнів до самотійної творчої діяльності.

Заключний етап запропонованої методики був охарактеризований більш стрімким музично-виконавським та інтелектуально-творчим ростом більшості учнів, що викликало в автора методики відчуття правильності вибраного шляху. Учні зверталися з проханням допомогти їм створити власну пісню, придумати акомпанемент до власних віршів, показати ту чи іншу акордову або мелодичну послідовність. Діти отримували призові місця на обласних та Всеукраїнських конкурсах, постійно поліпшуючи свої результати. Учні, які грали в ансамблі, значно підвищували рівень власної виконавської майстерності. Виступи дітей на концертах (як в музичній школі, так і в загальноосвітній) ставали для них не тільки звичним явищем, але й необхідністю. На цьому етапі використовувалися: метод самостереження, метод емоційно спрямованого аналізу, метод взаємооцінки виконання музичного твору, метод інтерпретації, імпровізації, створення власного творчого доробку, пошуково-дослідницький метод – залучення учнів до самотійних і безпосередніх спостережень, на основі яких вони встановлюють зв'язки явищ дійсності і мистецтва, роблять висновки, пізнають закономірності.

Перевірка ефективності запропонованої методики розвитку музичного мислення молодших школярів у процесі навчання гри на гітарі здійснювалась у результаті порівняння рівнів розвиненості музичного мислення молодших школярів

за вищезазначеними критеріями та показниками. Отримані результати представлені у табл.1.

Таблиця 1

Співвідношення рівнів розвиненості музичного мислення учнів експериментальної (ЕГ) і контрольної (КГ) груп за результатами діагностичних зрізів

Зріз	Група	Відносна кількість учнів за рівнями, %		
		Низький	Середній	Достатній
Початковий	ЕГ	39,13	60,87	0
	КГ	52,17	47,83	0
Після 1-го етапу	ЕГ	4,35	86,95	8,7
	КГ	34,78	60,87	4,35
Після 2-го етапу	ЕГ	0	73,91	26,09
	КГ	8,7	82,6	8,7
Заключний	ЕГ	0	52,17	47,83
	КГ	0	82,61	17,39

Отримані результати показали значне зростання рівня музичного мислення учнів експериментальної групи та підтвердили доцільність впровадженої методики розвитку музичного мислення молодших школярів у процесі навчання гри на гітарі.

ВИСНОВКИ

Результати проведеного дослідження свідчать про виконання поставлених завдань і дають можливість зробити такі висновки.

На основі узагальнення результатів теоретичного аналізу наукових джерел встановлено, що проблема розвитку музичного мислення молодших школярів у процесі гри на гітарі не знайшла необхідного відображення у науково-методичній літературі, виявлено недостатню розробленість теоретичних та прикладних аспектів означеної проблеми.

Поняття «музичне мислення» ми розглядаємо як пізнавальний процес, спрямований на смислове осягнення, емоційне та раціональне відтворення музичних творів, втілення творчих ідей у виконавську практику.

Аналіз наукових джерел та власний досвід дозволив розглядати *розвиток музичного мислення молодших школярів* як складний багатофункціональний процес оволодіння цілим спектром музично-виражальних засобів, виконавських навичок; вміння сприймати музичний матеріал та відтворювати задум композитора у власній свідомості через уявлення, асоціації; усвідомлення форми і змісту музичних творів через збагачення досвіду спілкування з музичним мистецтвом, передача музичної інформації слухачеві шляхом інтерпретації музичного твору, створення власних творчих доробок. Особливості музичного мислення молодших школярів полягають у значній ролі інтересу в отриманні позитивних результатів навчально-виховного процесу, у надмірному емоційному забарвленні музичної діяльності, у підвищеній активності пізнавальних функцій учнів цієї вікової категорії.

Дослідження вікових особливостей учнів молодшого шкільного віку дає змогу стверджувати необхідність започаткування роботи з розвитку музичного мислення саме з цього віку, адже в цей віковий період «провідною діяльністю» школярів (Л.Виготський, О.Леонтьєв, Д.Ельконін) є саме цілеспрямована навчальна діяльність.

Розкриття сутності і змісту досліджуваної проблеми дозволило розробити структуру розвитку музичного мислення, яка включає п'ять компонентів: *когнітивний, мотиваційний, емоційний, операційний та творчий*.

Були визначені *педагогічні умови*, які сприяють розвитку музичного мислення учнів початкових навчальних музичних закладів. Серед них слід виокремити наступні: *когнітивний* компонент – забезпечення учнів необхідним навчальним матеріалом; залучення до практичного втілення набутих знань; спонукання до самостійності у навчальному процесі; *мотиваційний* компонент – запровадження ігрових форм проведення занять; дотримання вимоги доступності викладу навчального матеріалу; систематичне зацікавлення дітей музичним мистецтвом; *емоційний* компонент – активізація емоційного відгуку на музику, розширення спектру емоційно-естетичних переживань; створення позитивної емоційної атмосфери навчання, яка сприяє найбільш повному розкриттю музичних здібностей учнів; дотримання принципів добору репертуару (яскравість, різноманітність, художність тощо) для забезпечення максимальної зацікавленості учнів у процесі музичного навчання; *операційний* компонент – залучення учнів до застосування

операцій і способів мисленнєвих дій, заохочення розумової діяльності; застосування методично доцільного добору організаційних форм, методів та засобів музичного навчання молодших школярів, які б відповідали меті і завданням, забезпечували результативність розвитку музичного мислення молодших школярів; *творчий* компонент – організація педагогічного процесу на основі суб'єкт-суб'єктної взаємодії; стимулювання творчої ініціативи учнів, переміщення акценту з професійно-мистецтвознавчої на розвивальну спрямованість процесу музичного навчання молодших школярів. Зазначені умови сприяють досягненню певного рівня розвиненості усіх компонентів музичного мислення, які забезпечують повноцінний музичний розвиток учня.

На основі структури музичного мислення було розроблено критерії (*пізнавально-пошуковий, мотиваційно-спонукальний, емоційно-вольовий, операційно-діяльнісний, креативний*) та встановлено рівні розвиненості музичного мислення (*низький, середній та достатній*), що дозволило максимально розкрити сутність досліджуваної проблеми та визначити градацію розвиненості музичного мислення молодших школярів. До кожного критерію було визначено відповідні показники, які мали за мету розкрити сутність кожного з них у процесі практичної роботи.

Було визначено мету дослідно-експериментальної роботи, основні напрями реалізації експериментальної методики, запропонований перелік певних завдань, виконання яких сприяє розвитку музичного мислення.

У результаті констатувального експерименту було виявлено в переважній більшості досить низький рівень розвиненості музичного мислення в учнів різних початкових музичних навчальних закладів. Це обумовило пошук шляхів вдосконалення існуючих методик, а також сприяло розробці експериментальної методики розвитку музичного мислення молодших школярів молодших школярів у процесі навчання гри на гітарі. За результатами, які були отримані в ході формувального експерименту, ми зробили висновки про ефективність розробленої методики.

Формувальний експеримент висвітлив *орієнтаційний, розвивально-оцінний та творчо-самостійний* етапи авторської методики. Ці етапи було зорієнтовано на розвиток компонентів музичного мислення молодших школярів, на кожному етапі було запропоновано комплекс методів, що сприяють розвитку музичного мислення молодших школярів.

Отримані статистичні дані, які було опрацьовано та показано на рисунках, повною мірою відображають рівень розвиненості музичного мислення в учнів експериментальної та контрольної груп після кожного зрізу. Таким чином досить чітко спостерігається динаміка розвитку музичного мислення молодших школярів у процесі навчання гри на гітарі від етапу до етапу.

Результати, отримані в ході експериментального дослідження, показали значні позитивні зміни у розвитку музичного мислення молодших школярів. Діти, що брали участь в експерименті, почали краще розуміти музичний матеріал, легше знаходити шляхи подолання технічних проблем, проявляти самостійність та ініціативність, глибше відчувати музику. У багатьох з них з'являлося бажання бути активним учасником музично-навчального процесу, власноруч створювати щось нове, продовжувати розвиватися в музичному сенсі. Як результат, в учнів з'являвся

стійкий інтерес до музики, вони отримували задоволення від музично-виконавської діяльності та мали бажання продовжувати навчання й надалі.

Для надання методичної допомоги викладачам початкових музичних навчальних закладів, а також з метою впровадження цієї методики у навчально-виховний процес було розроблено відповідні методичні рекомендації.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів даної проблеми. Воно відкриває перспективу для більш глибокого вивчення поставленої проблеми, зокрема особливостей реалізації поетапної методики розвитку музичного мислення учнів різних вікових груп, створення структурно-функціональної моделі розвитку музичного мислення особистості. Поглибленого вивчення вимагають питання, пов'язані з впливом розвитку музичного мислення на дитячий музичний світогляд, створення теоретичних та методичних розробок щодо вказаної проблеми.

Основні результати дослідження відображено в таких публікаціях автора:

1. *Рогоза О.С.* Становлення музичного мислення у дітей молодшого шкільного віку / *О.С.Рогоза* // Вісник КНУКіМ: Зб. наук. праць. — К.: Видавничий центр КНУКіМ, 2006. — Серія «Педагогіка», вип. 15. — С. 123-128.

2. *Рогоза О.С.* Витоки та визначення структурних компонентів музичного мислення / *О.С.Рогоза* // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. М.Коцюбинського: Зб. наук. праць. — Вінниця: ПП Едельвейс і К, 2007. — Серія: «Педагогіка і психологія», вип. 21. — С. 357-362.

3. *Рогоза О.С.* Критеріальні основи розвитку музичного мислення учнів початкових музичних навчальних закладів / *О.С.Рогоза* // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. М.Коцюбинського: Зб. наук. праць. — Вінниця: ТОВ Планер, 2008. — Серія: «Педагогіка і психологія», вип. 25. — С. 39-44.

4. *Рогоза О.С.* Рівні розвиненості музичного мислення учнів початкових музичних навчальних закладів / *О.С.Рогоза* // Проблеми мистецької освіти: Зб. наук.-метод. статей. — Ніжин: Вид-во НДУ ім. М.Гоголя, 2008. — Вип. 3. — С. 239-243.

5. *Рогоза О.С.* Гітарне мистецтво в Україні у ХХІ столітті / *О.С.Рогоза* // Актуальні питання культурології: Альманах наукового товариства «Афіна» кафедри культурології: Матеріали ІV Всеукраїнської наук.-практ. конференції «Культура ХХІ століття: стан, проблеми, перспективи»: У 2-х т. — Рівне: РДГУ, 2009. — Вип. 7. — Т. 2. — С. 11-13.

6. *Рогоза О.С.* Музично-інтелектуальна діяльність як складова сучасної мистецької освіти / *О.С.Рогоза* // Трансформаційні процеси в сучасній українській культурі: Зб. матер. Всеукраїнської наук.-теоретич. конференції. — К.: Видавничий центр КНУКіМ, 2007. — С. 288-291.

7. *Рогоза О.С.* Теоретико-методичні засади розвитку музичного мислення учнів початкових музичних навчальних закладів / *О.С.Рогоза* // Академічне народно-інструментальне мистецтво України: проблеми збереження та розвитку в сучасній соціокультурі: Матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конференції. — Кіровоград: Тема-Плюс, 2008. — С. 78-83.

8. *Рогоза О.С.* Роль музичного мислення в процесі розвитку академічного народно-інструментального мистецтва / О.С.Рогоза // Проблеми збереження та розвитку академічного народно-інструментального мистецтва України: Матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конференції. — Кіровоград: Тема плюс, 2009. — С. 24-28.

9. *Рогоза О. С.* Розвиток музичного мислення учнів початкових музичних навчальних закладів: Методичні рекомендації для викладачів музичних шкіл, музичних відділень початкових спеціалізованих мистецьких навчальних закладів (шкіл естетичного виховання). — К.: НАКККіМ, 2010. — 76 с.

АНОТАЦІЇ

Рогоза О.С. Методика розвитку музичного мислення молодших школярів у процесі навчання гри на гітарі. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.02 – теорія та методика музичного навчання. – Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, Київ, 2011.

У дисертації досліджено проблему розвитку музичного мислення учнів початкових спеціалізованих мистецьких навчальних закладів (музичні відділення). Здійснено теоретичний аналіз наукової літератури з досліджуваної проблеми; визначено специфіку мислення особистості в музично-творчій діяльності, поняття «музичне мислення», його структуру; висвітлено педагогічні умови його розвитку. Психологічні особливості учнів молодшого шкільного віку розглянуто з позиції констатування факту домінування емоційної сфери дитини над раціонально-логічною, при чому підкреслюється необхідність поступового досягнення пропорційності цих двох начал. Визначено критерії розвитку музичного мислення молодших школярів та встановлено рівні його розвиненості; експериментально перевірено впровадження у процес навчання учнів початкових музичних навчальних закладів поетапної методики розвитку музичного мислення.

Ключові слова: *музичне мислення, музичне мислення молодших школярів, методика розвитку, психологічні особливості молодших школярів, інтерпретація, імпровізація, власні творчі доробки.*

Рогоза А.С. Методика развития музыкального мышления младших школьников в процессе обучения игре на гитаре. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.02 – теория и методика музыкального обучения. – Национальный педагогический университет имени М.П. Драгоманова, Киев, 2011.

В диссертации исследована проблема развития музыкального мышления учащихся начальных специализированных учебных заведений культуры и искусств (музыкальные отделения). Произведён теоретический анализ научной литературы по проблеме исследования; определена специфика мышления личности в музыкально-творческой деятельности, понятие «музыкальное мышление», его структура; раскрыты педагогические условия его развития. Психологические особенности учащихся младшего школьного возраста рассмотрены с позиции

констатации факта доминирования эмоциональной сферы ребёнка над рационально-логической; при этом подчёркивается необходимость постепенного достижения пропорциональности этих двух начал. Определены критерии музыкального мышления и уровни его развитости; экспериментально проверена система поэтапного внедрения в процесс обучения учащихся начальных музыкальных учебных заведений методики развития музыкального мышления.

Понятие «музыкальное мышление» мы рассматриваем как познавательный процесс, направленный на смысловое освоение, эмоциональное и рациональное воспроизведение музыкальных произведений, внедрение творческих идей в исполнительскую практику.

Понятие «музыкальное мышление младших школьников» рассматривается как процесс овладения целым спектром музыкально-выразительных средств, навыков исполнительской практики; умение воспринимать музыкальный материал и воспроизводить мысль композитора в собственном сознании благодаря представлениям, ассоциациям; осознание формы и содержания музыкальных произведений и, вместе с накоплением опыта, создание соответствующих музыкальных образов; воспроизведение композиторской идеи в исполнительской практике и передача музыкальной информации слушателю путём интерпретации музыкального произведения, создание собственных творческих наработок.

К компонентам музыкального мышления относятся: когнитивный, мотивационный, эмоциональный, операционный и творческий.

Музыкальное мышление осуществляется по правилам обычного мышления, оно тесно связано с восприятием музыки. Когнитивный компонент характеризуется стремлением индивида к познавательной деятельности, сформированным интеллектуальным потенциалом, постоянным накоплением музыкально-теоретического и эстетического тезауруса.

Мотивационный компонент определяет эффективность познавательной, музыкально-творческой деятельности, а также имеет огромное влияние на качество обучения. В его основе лежат мотивы, интересы, потребности, которые позволяют активизировать любую деятельность индивида. Также мотивационный компонент обуславливает стремление человека к достижению целей, что является обязательным условием успешного обучения.

Эмоциональный компонент музыкального мышления является показателем определённой среды ощущений человека и очень чётко отображает чувственную сущность музыканта. Этот структурный компонент охватывает в первую очередь основные средства музыкальной выразительности: мелодию, гармонию, метроритмическую структуру, динамические оттенки, способы исполнения и т. д. Развитие эмоционального компонента невозможно без способности индивида представлять себе определённые образы, без абстрактного мышления и умения руководить им.

Развитие операционного компонента происходит благодаря пониманию формы и строения музыкального произведения, благодаря анализу музыкальной информации, разделению пьесы на периоды, предложения, фразы, мотивы и т. п. После осмысления каждой отдельной части произведения, их закрепления на музыкальном инструменте, после синтеза всех составляющих в единое целое,

становится возможным качественное отображение содержания нотного текста в исполнительском процессе.

Творческий компонент музыкального мышления является высшей степенью развитости музыкально-мыслительных действий. Общеизвестно, что понимание музыки, её формы и содержания даёт возможность усилить соответствующее эстетическое переживание, ощутить всю внутреннюю красоту музыкального произведения, получить наслаждение от прослушанной или исполненной музыки. Однако здесь существует и обратная связь, которая обуславливает раскрытие всей глубины музыкального материала и его закономерностей благодаря пробуждению эмоционально-чувственной сферы во время исполнительского процесса.

Разработана авторская методика поэтапного развития музыкального мышления младших школьников. Установлено, что ее функционирование основывается на оптимальной совокупности принципов обучения, педагогических условий, этапов, форм и методов развития музыкального мышления учащихся.

Критерии, их показатели и уровни развитости музыкального мышления у младших школьников определены в соответствии со структурными компонентами исследуемого феномена. Результаты констатирующего эксперимента показали, что реальный уровень развитости музыкального мышления учащихся начальных музыкальных учебных заведений не соответствует современным требованиям, что обусловило необходимость введения разработанной методики в практику начального музыкального образования.

Поэтапная методика развития музыкального мышления младших школьников была проверена экспериментально. Методика проходила через все этапы формирующего эксперимента, организуя развитие музыкального мышления учащихся начальных музыкальных учебных заведений. Этапы характеризовались разным набором методического инструментария (методы: решения мыслительных музыкальных задач, аналитическое познание музыкальных произведений, аналогии, сравнительный анализ, интерпретация, импровизация, сочинение собственной музыки и т. д.).

Анализ результатов формирующего эксперимента подтвердил эффективность разработанной методики развития музыкального мышления у младших школьников в процессе обучения игре на гитаре, что позволяет использовать методический материал в учебно-воспитательном процессе музыкальных отделений начальных специализированных учебных заведений культуры и искусств, при разработке методических рекомендаций, спецкурсов по усовершенствованию специальной подготовки будущих музыкантов-исполнителей.

***Ключевые слова:** музыкальное мышление, музыкальное мышление младших школьников, методика развития, психологические особенности младших школьников, интерпретация, импровизация, собственные творческие наработки.*

Rogoza O.S. The Methods of the development of the music thought younger schoolboys in process of the education to play on guitar. — Manuscript.

The thesis is for obtaining a scientific degree “Candidate of Pedagogical Sciences” (specialty 13.00.02 – The Theory and Methods of Musical Teaching). - Kyiv National University of Culture and Arts, Kyiv, 2011.

In dissertation investigational problem of development of musical thought of students of the initial specialized artistic educational establishments (musical separations). The theoretical analysis of scientific literature is carried out on probed issue; certainly specific of thought of personality in to musically creative to activity, concept «musical thought», his structure; pedagogical principles and terms of his development are reflected. The psychological features of students of mid childhood are considered from position of establishment of fact of prevailing of emotional sphere of child above rationally logical, at what the necessity of gradual achievement of proportion is underlined these two beginnings. Certainly criteria of musical thought and the levels of his developed are set; it is experimentally tested system of stage-by-stage introduction in the process of studies of students of initial musical educational establishments of method of development of musical thought.

Key words: *musical thought, musical thought of junior schoolboys, method of development, psychological features of junior schoolboys, interpretation, improvisation, own creative revisions.*

Підписано до друку 01.12.2010 р. Формат 60x84/16.

Папір офсетний. Гарнітура Таймс.

Наклад 100 прим. Зам. № 792

Віддруковано з оригіналів

Видавництво Національного педагогічного університету
імені М.П. Драгоманова. 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9
Свідоцтво про реєстрацію № 1101 від 29.10.2002.
(044) 239-30-26